

A beszédfolyamatosság zavarai

Irodalom:

- Klaniczay Sára (2014): A frusztrált megkapaszkodás szerepe a dadogás kialakulásában. In Vikár András–Vikár György–Székács Eszter (szerk.): Dinamikus gyermekpszichiátria (3., átdolgozott kiadás; pp. 393-425). Medicina Könyvkiadó, Budapest. Online: <http://real.mtak.hu/35949/1/650.2016.30414.pdf>
- Lajos Péter (2009): Dadogásról mindenkinek. Pont Kiadó, Budapest. Online: <https://docplayer.hu/14109052-Dr-lajos-peter-dadogasrol-mindenkinek.html>
- Mácsainé Hajós Katalin–Kun Gabriella–Schrobár Hajnalka (2000): Csendülj! Dadogó gyermekek szülő csoportja. Démoszthenész Egyesület, Budapest.
- Molnárné Bogáth Réka (2011): A dadogás komplex művészetterápiás programjának hatékonyságvizsgálata. Fejlesztő Pedagógia, 22. évf., 3. sz. 37-41. Online: <https://adoc.pub/a-dadogas-komplex-mveszeti-terapias-programjanak-gyakorlati-.html>
- Schwartz, Martin F. (1991/2011): Soha többé dadogás. Démoszthenész Egyesület, Budapest. Online: <https://docplayer.hu/5661994-Soha-tobbé-dadogas-martin-f-schwartz-air-flow-technikajat-eddig-12-000-paciens-tanulta-meg-es-alkalmazza-93-uk-azota-is-folyekonyan-beszél.html>

A beszédfolyamatossági zavar helye a nyelv- és beszédzavarok rendszerében

0–4 éves kor diagnosztikus kategóriái az érintett képességterületek szerint
(Gereben – Fehérné – Kas - Mészáros, 2012)

1. Beszédzavarok
 - 1.1. Hangképzési zavarok
 - 1.2. Rezonanciazavarok
2. Nyelvi késés
 - 2.1. Expresszív nyelvi késés
 - 2.2. Receptív nyelvi késés

Ebben az időben nem dadognak, hanem nonfluens (nem folyékony) beszédnek nevezzük.

4-7 éves kor diagnosztikus kategóriái az érintett képességterületek szerint

- 1. Beszédzavarok**
 - 1.1. Hangképzési zavarok
 - 1.2. Rezonanciazavarok
 - Hipernazalitás
 - Hiponazalitás
 - 1.3. Beszédfolyamatossági zavarok**
 - **Dadogás**
 - **Hadarás**
 - 1.4. Artikulációs zavarok
 - 1.5. Beszédmozgászavarok (Verbális diszpraxia)
2. Auditív feldolgozási zavarok
3. Nyelvi zavarok
 - 3.1. Expresszív nyelvi zavarok
 - Expresszív fonológiai zavar
 - Expresszív morfológiai zavar
 - Expresszív szintaktikai zavar
 - Expresszív szemantikai zavar
 - Expresszív pragmatikai zavar
 - 3.2. Receptív nyelvi zavarok
 - Receptív fonológiai zavar
 - Receptív morfológiai zavar
 - Receptív szintaktikai zavar
 - Receptív szemantikai zavar

- Receptív pragmatikai zavar

7-18 éves kor diagnosztikus kategóriái az érintett képességterületek szerint

1. Beszédzavarok

1.1. Hangképzési zavarok

1.2. Rezonanciazavarok

- Hipernazalitás
- Hiponazalitás

1.3. Beszédfolyamatossági zavarok

- Dadogás

- Hadarás

1.4. Artikulációs zavarok

1.5. Beszédmozgászavarok (Verbális diszpraxia)

2. Auditív feldolgozási zavarok

3. Nyelvi zavarok

3.1. Expresszív nyelvi zavarok

- Expresszív fonológiai zavar
- Expresszív morfológiai zavar
- Expresszív szintaktikai zavar
- Expresszív szemantikai zavar
- Expresszív pragmatikai zavar

3.2. Receptív nyelvi zavarok

- Receptív fonológiai zavar
- Receptív morfológiai zavar
- Receptív szintaktikai zavar
- Receptív szemantikai zavar
- Receptív pragmatikai zavar

4. Írott nyelvi zavarok (verbális tanulási zavarok)

4.1. Olvasászavar

4.2. Helyesírászavar

4.3. Írászavar

Nem folyékony beszéd <--> valódi dadogás

- Nem folyékony beszéd:
 - gondtalan, energikus, élénk beszédkésztetés, nincs beszédfélelem, a tartalom és a kivitel között fenn álló diszkrepancia, szó és szótagismétlés a jellemző
 - 0-4 éves kor között: a beszédfluencia eltérései az életkornak megfelelők, nem igényel diagnosztikus kategorizációt, ellátást (élettani dadogás-nem folyékony beszéd...)
 - ellentét áll fenn a beszéd tartalmi és emocionális valamint a motoros képességek között
 - nem tudatos a hiba a görcsök a száj- és nyelvvel korlátozódnak
 - együttmozgások nincsenek nincs beszédfélelem → javasolt a tanácsadás
- Dadogás:
 - félénk, bátortalan, logofóbia (beszédfélelem), gátolt a beszédkivitelezés, erős görcsök, elnémulás

A dadogás értelmezése, elméleti megközelítési lehetőségei, etiológiája

A dadogás értelmezései

Kanizsai: (Tüneti definíció) „A dadogás a beszéd összerendezettségének zavara, mely a ritmus és az ütem felbomlásában, s a beszéd görcsös szaggatottságában jelentkezik.

Luchsinger: (Oki definíció) „Sokrétű - konstitucionális (alkati) alapon nyugvó – kórkép, amely a beszédkoordináció területén spasztikus tünetekben megnyilvánuló neurotikus reakció.”

→Többféle okból eredhet, mai napig nem tudjuk. Neurotikus reakció.

Frenau-Horn: beszédneurózis

„A beszéd összerendezettségének görcsös, spasztikus (görcsös) zavara. A légzés, a hangadás és a folyamatos beszéd gátoltsága alkati alapokon nyugszik.

Wyatt: Dadogás, mint kommunikációs zavar, mely kiterjed a beszéd valamennyi megnyilvánulási formájára, a beszéd megértésére, a beszédre, mint kifejező tevékenységre, továbbá az írásra és olvasásra. A dadogás olyan magatartásforma (nem tünet), amely a kommunikáció megzavart funkciójából következik.

Dadogáselméletek

1. Dadogás, mint hajlam

- A hajlam önmagában nem okoz dadogást
- Blumel szerint: a dadogás magában a személyiségben gyökerezik, és a dadogásra való hajlam (diszfémia) feltehetőleg örökletes
- Dadogás szempontjából terhelt felmenők + nyugodt, biztonságos család: a gyerek nem válik dadogóvá.

2. Dadogás – géneken alapuló öröklés?

- inkább a családi nevelési hatások
- gyerekek nem a dadogó beszédet utánozzák, hanem a szülői viselkedést követik
- szorongó, túlféltő szülő – szorongó, önállótlán, dadogásra hajlamos gyerek
- domináns anya + gyenge apa – fiúgyerek nem tud azonosulni apjával
- dependens felnőtt + domináns feleség – gyenge, szorongó fiú utód
- családon belüli halmozódás az öröklés látszatát kelti

3. Az előrefeltételezett nehézség elmélete

- sokat tett a dadogás jobb megértéséért
- alapja, hogy a dadogásban való hit hozta létre a dadogást
- sok dadogónak leginkább akkor vannak nehézségei, ha pl. idegennel beszél, figyel a beszédére – a dadogást a dadogás előre feltételezettsége válthatja ki: „tudom, hogy nehezen beszélek, most biztos dadogni fogok.”
- Gifford: hibás önszuggesztio eredménye
- Impotenciához hasonló: férfi szorong, hogy impotens lesz, szorongása miatt azzá is válik
- Szorongó ember görcsös viselkedéshez hasonló – görcsösségből beszédgörcs

Általában 12 éves kor előtt megjelenik, 3 és 6 éves korban gyakori (szeperációs szorongás), felnőttkorban max. trauma után.

Automatizmusoknál nincs dadogás, plusz ha kilép a személyiségéből (ének, suttog, bábozik)

4. Elsődleges és másodlagos dadogás

- Elsődleges:
 - Egyszerű ismétlés, nincs beszédsszervekben feszülés, nincs erőlködés, nem alakul ki a dadogás tudata /nonfluency, magától rendeződik/
 - Szerepet játszik benne az örökletes és környezeti tényező is
- Súlyosabb formák az elsődleges dadogásból erednek → másodlagos dadogás

5. Szülői diagnózis elmélete

- Johnson: „A dadogás nem a gyermek szájában, hanem a szülő fülében keletkezik”

6. Kommunikációs nyomás

- Bloodsein: kezdődő dadogás alig különbözik a nem dadogók beszédétől
- A dadogás kialakulásához több tényező járul: bármilyen beszédképtesség gyengesége a gyereket fogékonyá teszi a görcskésztségre + erős kommunikációs nyomás (szülői részről a jól beszélő testvérekkel való összehasonlítás) = dadogás

Nyelvi szinteken is van általában elmaradásuk, ezért ezt is vizsgáljuk, és sokszor kell velük valamilyen önkifejezéssel kapcsolatos feladatot végezni (rajz, mozgás, zene, alkotás, festés, barkácsolás). pl.: A dadogás komplex művészeti terápiája – Balás Eszter

7. Dialóguszavar – elmélet

- Szabó Éva: anya-gyerek interakció, úgynevezett nem beszédes kommunikáció (Magzat)
- Ha már ez a csecsemőkori kommunikáció sem gördülékeny, a beszédben is elakadások lesznek
- gyengébb beszédképességű szülők – a gyerekekkel folytatott kommunikáció ritmustalan lesz – a gyerekekben nem alakul ki a kommunikációs kompetencia
- dadogás új viselkedés, beépül a család mindennapjaiba – új egyensúly
- dadogás megváltoztatja a dadogó egész kapcsolatrendszerét
- ördögi kör: a dadogás, ami a kapcsolat, dialógus zavara miatt jött létre, maga is dialóguszavart okoz

8. Gátláskörelmélet

- Fernau-Horn: A dadogó örökletesen magában hordja a dadogásának lehetőségét, amely szorongáskeltő stresszélmény hatására megjelenik.

9. Tanuláselméletek

- Klasszikus kondicionálás
- Brutten, Shoemaker: A beszéd folyamatosságának megbomlása az idegrendszer megnövekedett izgalmi állapotának következménye – tanult szorongásos reakciók kiváltása – dadogás negatív élménye áttevődik a helyzetre, kezdőhangokra vagy személyekre /generalizáció/
- Hill kísérlete: fájdalom + erős fény: később a fény önmagában is dadogás-szerű beszédet vált ki,
- Thorndike, Skinner: menekülő illetve elkerülő tanulás
- Flanagan: Laboratóriumi kísérlet, minden dadogó görcs után erős hang – dadogás megszűnt

10. Pszichoanalitikus elmélet

- Freud
- 1. dadogás = kora gyerekkori orális szükségletek kielégítése
 - dependencia, anyával való kóros azonosulás társul
- 2. dadogás = anál-erotikus késztetések kielégítése (végbél záróizmáinak kontrollja „feljebb került”)
- 3. dadogás = elfojtott agresszív indulatok következménye
- 4. dadogás = tudattalanul elnyomott beszédkésztetés

11. Anyában való megkapaszkodás frusztrációja

- Klaniczay: Dadogást nagy százalékban az anyától való tartós távollét előzi meg
- a beszéd válik fontosabb kapcsolattartó funkcióvá
- összefüggő beszéd a legfrissebb én-funkció: ennek gyengesége dadogás, önálló beszédhelyzetek nehézsége

12. Nyelvészeti elméletek

- **Postma és Kolk:** „Rejtett javítás” hipotézise – a dadogás a belső beszéd javításának mellékterméke – sok hibás fonológiai kódolás – elakadás – ritmushiba
- **Bernstein Ratner** elmélete: fejlett önmegfigyeléssel és hallási figyelemmel rendelkező gyermekek érzékelik az elakadást, kialakul a beszédfélelem-körfolyamat
- **Howell Explan-modellje:** A beszédkivitelezéshez szükséges tervezési és kivitelezési folyamatok hossza különbözik, időnyerés, bevárás

A dadogás etiológiája (Mérei-Vincéné)

Szomatogén elméletek

- örökletesség (családon belül halmozódás)
- laterális dominancia zavara
- veleszületett beszédgyengeség

- vegetatív labilitás- a nagyagyfélteke hiányos irányító szerepe – (a vegetatív idegrendszer funkcionális egyensúlyának szabályozásában – időjárás, fáradtság befolyásolja a dadogást)
- görcsös megbetegedésekre való hajlam – Szondi Lipót
- méhen belüli, kora gyermekkori, későbbi életszakaszokban szerzett sérülések (fertőzés, koraszülés, fogóműtét, agyrázkódás, agyvérzés)

Pszichogén elméletek

Az érzelmi, emocionális alkalmazkodás zavarával egyfajta rendellenes magatartással hozzák összefüggésbe, ilyen lehet:

- önérvényesítésben, megnyilatkozásaiban gátolt gyermek, félelem az el nem fogadástól, kudarctól
- ellentétes tendenciák versengése: beszéljek vagy hallgassak?
- ösztönfejlődés megrekedése: büntudattal párosult szexuális élmények, tabu szavak kiejtésétől való félelem
- zavart anya-gyerek kapcsolat (nevelési hibák, bűntudat, hárítás)
- ijedtségélmény (érdemes figyelni, feldolgoztatni az élményt!) nem mint ok, hanem kiváltó tényező
- szeparációs félelem

Pszichoszomatikus

- Az idegsejtek érésének késése + kedvezőtlen környezeti hatások együttese
- veleszületett hajlam + kedvezőtlen környezeti hatások együttese

Legújabb kutatások

Képkötő vizsgálatokkal kimutatható 3 féle agyi különbség:

- abnormális dopamin anyagcsere (hyperérzékenység, agyi aktivitást növeli, emelkednek a megakadások, de tudatosítja is magában a hibákat...parkinson)
- nem megfelelő fehérjeállomány (zavart jelátvitelt eredményez) mielinizáció?
- károsodott kisagyi funkció (túlzott kisagyi aktivitás a beszéd során)

Különböző mértékben és arányban, de mindhárom esetében pontatlanabb a beszéd – ennek elkerülésére irányuló törekvés → valószínűbb a dadogás → ördögi kör → önfenntartó lesz

A háttérben álló hibák a kor előrehaladtával csökkennek → pl.: fehérje, dopamin... de a beszédfélelem marad.

Dadogás az eddigiek tükrében

- multifaktoriális jelenség
- kialakulásában és fenntartásában
 - örökletes
 - nyelvi
 - és környezeti hatások egyaránt részt vesznek

A dadogás jellemzői, formája, kórtana és tünetei

A dadogás tipológiája (típusai)

Vlaszova és Gercenstein óvodás dadogókra kidolgozott tipológiája:

- enyhe klónusos, nem régi dadogók (fokozott ingerlékenység, szorongás, gyermekbetegség után alakult ki, kedvező prognózis)
- pöszeséggel és megkésett beszédfejlődéssel kombinált tónusos dadogók (együtt kezelendő a pöszeség, motorikus, gondolkodás, kedvező prognózis ???)
- erős gátlásos tünetekkel, súlyos tónusos dadogó (prognózis nem annyira kedvező, de még jó)
- motoros nyugtalansággal szövődő klónusos dadogó (nem zavarja a dadogása, de nincs akaratuk, prognózis rossz)

A. F. Selting tipológiája iskolás korúakra

- megkésett mozgás és beszédfejlődésen alapuló dadogás – szerinte a prognózisa jó
- pszichikus beszédképtelenséggel szövődött dadogás – erős görcsök

- általános izomrenyheséggel szövődő dadogás –
- neurotikus dadogás - figyelmetlenség, gyors, kapkodó hadarásra emlékeztető beszéd

Magyar tipológia – Mérei Vera – Vincéné Bíró Etelka tipológiája

- (élettani dadogás) – nem folyamatos beszéd
- hadarásos dadogás
- dysartriás dadogás – korai életkorban szerzett organikus agyi laesió
- dysphatikus dadogás – afáziával járhat együtt
- hysteriás dadogás – szótagok, szavak, egész szósorok ismétlése
- traumás dadogás (elnémulások, légzés-előretolások, kezdő-végződő vokálisok elnyújtása, beszéd közben zokogás –szerű hangok)

A legfontosabb!!!

- Tónusos – klónusos – tonoklónusos
- Tónus: minél több beszédszervre kiterjedő görcsök, annál súlyosabb.

Pszichés sajátosságok

- kerüli a beszédhelyzetet
- neurotikusak, introvertáltak
- kényszeresség
- logofóbia
- erős érzelmi kötődés
- kevésbé dominánsak, kevésbé elégedettek magukkal
- nem kedvelik a társaságot
- érzelmileg instabilak, nem néznek szembe érzéseikkel
- hajlamosak a depresszióra, befelé fordulásra, bűntudatra, szorongásra
- sajátos társas magatartásuk van
- saját érdekeiket kevésbé érvényesítik (munkahelyen is)
- nehézség a felettséssel való együttműködésben
- énkép: nem elégedettek magukkal, neurotikusabbak, szociális közegben rosszabbul mozognak, önértékelési problémáik vannak, ezért érzelmileg labilisabbak
- másnak látják magukat, mint ahogy mások látják őket
- rosszul élik meg dadogásukat a beszédfélelem miatt
- felnőttkorban alulkvalifikált munkát választanak
- a férfiak súlyosabb problémaként élik meg, mint a lányok
- stresszhelyzetben magasabb a vegetatív idegrendszer aktivitása, pl. izzad a tenyerük

Schwartz: szorongást kiváltó tényezők:

- 1. rituális stressz
- 2. nehéz hangok
- 3. autoriter személy miatti stressz
- 4. ismeretlen helyzet
- 5. eseménystressz
- 6. gyorsaságstressz (ha túl gyorsan kell beszélni)
- bár több pszichés problémájuk lehet, mint a nem dadogóknak, mégsem tekinthetők pszichiátriai betegeknek.
- nincs dadogó személyiség, de a dadogás bizonyos személyiségvonásokban, karakterjegyekben megnyilvánul.

Teljesítmény

- nehézségek az iskolában, munkahelyen, önállótlanág, a kitartás, erőfeszítés hiánya
- elszigeteltség, nehéz barátkozás
- szűk mozgási-cselekvési tér (sokat van otthon)
- terv-és életalakítási bizonytalanság

- gyenge kezdeményezési készség
- szereplés elutasítása
- kudarcátűrés alacsony foka
- panaszkodási hajlam (ennek oka a magával való elégedetlenség)
- bajok, nehézségek előli menekülés, kitérés
- védelem keresése, visszahúzódási hajlam
- nehézségek megoldásában mások igénybevétele
- váratlan, új helyzetek rossz tűrése
- lelki-testi panaszok
- dadogás és IQ között nincs összefüggés

Primér beszédtünetek megfigyelése 1.

Görcsös szaggatottság

- görcsös akaratlan izomkontrakció
- keletkezési helye:
 - légzőizmok
 - hangszalagokat mozgató gégeizmok
 - a száj izmaiban

A görcs típusai

- klónusos (hang, szótag, szó ismétlése)
- tónusos (a kezdőhang előtti görcs meggátolja a beszéd elkezdését, ritkább esetben a kezdőhang megnyújtásában jelentkezik a tónus)
- tonoklónusos (dadogó személy beszédében gyakorta együtt fordul elő a két típus, felváltva)
- a súlyosabb a tónusos!

Légzés

- rendellenes légzéstechnika
- a dadogás ideje alatt jelentkezik
- beszédhez elégtelen mennyiségű levegő használata
- nem megfelelően koordinált légzés
- a kilégzés félbeszakítása belégzéssel
- ki/belégzés elnyújtása
- „Tyúk vagy tojás?” → A rossz légzéstechnika okozza a dadogást, vagy a dadogás okozza a rossz légzéstechnikát?

Hangképzés (artikuláció)

- Fokozottabb izomműködés a gégeizmokban

Artikuláció

- Az artikulációs hibák nem „klasszikus értelemben” jelenhetnek meg, hanem a hangok összekapcsolásánál jelentkeznek
- Megfigyelés: összeolvadások, hasonulások keletkezése
- két-két-kétségtelen

Szekunder tünetek 2.

Együttmozgások

A dadogó személyek beszédét kísérő nem tudatok mozgások

- szem becsukása
- arcizmok kontrakciója
- ajakmozgások
- test, vagy végtagok rándulásai, rángásai

- kéz-, kar-, lábmozgások (ökölbe szorított kéz, térdre csapás, dobbantás)

Együttselekvések

- a dadogó személyek beszédét kísérő tudatos mozgások
- a dadogó által kitalált mozdulatsorok, melyekkel szeretné átlendíteni magát a megakadáson
- töltelékszavak (pl. na, szóval ízé, hát, tudod)
- időt szeretne nyerni (görcs lefutása)
- esetleg ki akar kerülni egy nehéz kezdőhangot, ami így nem a megszólalás elejére kerül
- ugrás kezdőhangok kihagyása (nehéz hangok, kezdődő megakadás esetén kihagy hangokat)
- radarozás – szinonimát keres: nehéz hangok, nehéz szavak mentális keresése és kerülése

Dadogás terápiák

- Kanizsai féle terápia
- Fernau-Horn autogén tréning-szerű terápiaja
- Vinczéné: A dadogás intenzív terápiaja
- Bernstein: kombinált játék és logopédiai terápia
- Mácsainé Hajós Katalin: Korai gondozás a dadogás terápiajában

Dadogásterápiás rendszerek

- Balás Eszter, Komplex művészeti terápia
- Klaniczay Sára-féle pszichoterápia
- RIT Terápia
- Vékássy László, komplex kezelés
- Logopédiai ritmika
- Schwartz módszer (behaviorista, viselkedésmodifikáció)

Technikai eszközök alkalmazása a terápiaikban

- Késleltetett Hallási Visszacsatolás (KHV)
- Pacemaster (tempomaster)
- Fluency Master (Folyékony mester)
- Számítógépes beszédtréner (dr. fluency)
- Hallási visszacsatolás megváltoztatott frekvencián HMF
- Maszkolás
 - beszéd közben a beszélő fülébe nem saját hangja, hanem más zaj kerül

Ezen kívül hasznos lehet:

- Hidroterápia
- Kognitív terápia – pszichológus feladata
- Színházterápia